

Brentanov reizem

TANJA PIHLAR

POVZETEK

Članek obravnava Brentanovo različico reizma, in sicer tako z njenega ontološkega kot tudi semantičnega vidika. Reizem je stališče, ki sprejema samo obstoj realnih stvari. Brentano zagovarja njegovo dualistično verzijo: poleg fizičnih stvari dopušča tudi obstoj duhovne substance in njenih akciden. Brani ga z več argumenti, pri čemer je najbolj odločilen argument, ki se opira na enopomenskost izraza "nekaj" in zanika obstoj skupnega rodovnega pojma, pod katerega bi lahko subsumirali stvari in nerealno. Pomembno je tudi, da je Brentano nominalist. V jeziku ločuje med avtosemantičnimi in sinsemantičnimi izrazi, pri čemer imajo samo prvi samostojen pomen. Pogosto se dogaja, da imamo številne izraze za avtosemantične, čeprav so v resnici sinsemantični - v tem primeru imamo opraviti z jezikovnimi fikcijami, katere so za Brentana prevedljive v izraze za realne stvari. Na koncu članka obravnavamo nekatere poglobitve značilnosti stvari: njihovo časovno določenost, dimenzionalnost, partikularnost in zaznavnost.

ABSTRACT

BRENTANO'S REISM

The article discusses Brentano's version of reism from its ontological as well as semantic aspects. Reism means a particular standpoint that only acknowledges the existence of real things. Brentano asserts his dualistic version by means that besides material things he also concedes the existence of spiritual substance and its accidences. Brentano defends reism with several arguments, among which the most decisive is the one based on a single meaning of the expression "something", and which denies the existence of a single all-embracing genus which would subsume the things and the unreal. The fact that Brentano is a nominalist is also important, namely within the language he distinguishes between the autosemantic and the synsemantic terms, whereby only the first ones are of autonomous meaning. It often happens that several expressions can be held for autosemantic, though in fact they are synsemantic - in such case it is about the "language fictions" for which Brentano thinks they can be translated into the expressions for the real things. For the conclusion some main features of things are discussed: their time definement, dimensionality, particularity, and perceptibility.

Izraz "reizem" (iz. lat. *res* - stvar) je v filozofsko literaturo prvi uvedel poljski filozof Tadeusz Kotarbiński v svojem delu *Elementy teorii poznania, logiki formalnej i metodologii nauk* iz leta 1929, in sicer kot oznako za stališče, ki ga lahko povzamemo v obliki naslednje teze:¹

T1: Obstajajo samo realne stvari.

Se pravi, vse, kar obstaja, spada po njegovem mnenju v ontološko kategorijo stvari. S stvarmi so pri tem mišljena telesa, zaradi česar se njegova verzija reizma običajno označuje kot somatizem, ali bolje, kot pansomatizem. Kot telo pa lahko po njegovem označimo to, kar se razteza v prostoru in času,² kar je obsežno in trajno, in naposled - to je še zlasti pomembno - kar nudi odpor, sicer bi lahko kdo domneval, da se fizika ukvarja tudi z raziskovanjem delov praznega prostora (ki sploh ne obstaja) ali imanentnih barvnih lis (ki predstavljajo golo hipotezo). V skladu s tem lahko torej telo na kratko opredelimo kot to, kar je razsežno in nudi odpor. Primeri zanj so denimo kamen, planet, rastlina, pa tudi elektron, proton, magnetno polje, s katerimi se ukvarja fizika. Po drugi strani pa Kotarbiński zanika obstoj stanj stvari, lastnosti in relacij, katerih ni mogoče uvrstiti v kategorijo stvari.³ Zgornjo trditev lahko tako v negativni obliki formuliramo takole:

T1': Ni ničesar, kar ne bi bilo realna stvar.

Kot pripominja Kotarbiński v krajšem sestavku z naslovom "Franz Brentano comme réiste",⁴ v času, ko je nastajalo prej omenjeno delo, še ni vedel, da lahko podobno stališče zasledimo že prej pri Franzu Brentanu, in sicer zlasti v zapisih, ki so nastali v njegovem poznem obdobju in so bili kot *Dodatek* vključeni v drugo izdajo Psihologije iz leta 1911. Na to dejstvo ga je v svojem pismu prvi opozoril njegov učitelj Kazimierz Twardowski, ki je bil sam Brentanov učenec. "Nihče, ki je sledil tej liniji mišljenja tj. formalni logiki, kot disciplini, ki je antipsihologistično usmerjena, [op. TP]," pravi Kotarbiński v tem sestavku, "ni mogel niti sanjati o tem, da bi lahko take ideje iskal v dodatku k delu, ki je posvečeno psihologiji, in to pri avtorju, ki je bil trdno prepričan v postavko, da je psihologija osnova za filozofijo v celoti, vključno z logiko."⁵ Seveda pa Brentano ni bil prvi, ki je zagovarjal takšno stališče. Po njegovem mnenju lahko kot predhodnika reizma označimo že Leibniza, ki si je prizadeval za to, da bi v znanosti vse abstraktne izraze nadomestili s konkretnimi.⁶ Toda kljub temu je bil

¹ Za več o tem gl. J. Woleński: "Reism in the Brentanist Tradition", v: *The School of Franz Brentano* (ur. L. Albertazzi, M. Libardi in R. Poli), Dordrecht/Boston/London: Kluwer Academic Publishers, 1966, str. 357-373, ter B. Smith: *Austrian Philosophy. The Legacy of Franz Brentano*, Chicago/La Salle: Open Court, 1994, str. 193-242.

² Tu Kotarbiškega navajamo po B. Smith: *Austrian Philosophy. The Legacy of Franz Brentano*, str. 198-199.

³ Kotarbiński je prevzel Wundtovo štiridelno delitev kategorij na stvari, stanja stvari, lastnosti in relacije.

⁴ Ta članek je bil leta 1966 objavljen v *Revue internationale de philosophie* 20, št. 78, str. 459-476. Tu ga navajamo po angleškem prevodu, ki je izšel v: *The Philosophy of Franz Brentano* (ur. L. L. McAlister), London: Duckworth, 1976, str. 194-203.

⁵ Isto, str. 195.

⁶ Pri tem se sklicuje na naslednje mesto iz Leibnizovih *Nouveaux Essais*, 2. knj., pogl. XIII, § 1, kjer med drugim piše: "(...) Znano je tudi, da so abstrakcije tiste, ki povzročajo največ težav, kadar jih kdo želi podrobneje raziskati, kot vedo tisti, ki so seznanjeni s subtilnostmi šolastikov, katerih najbolj zapletena umovanja se razblinijo na en mah, če se znebimo abstraktnih entitet in če sklenemo, da ne bomo govorili drugače, kot da uporabljamo konkretne izraze, in da ne bomo pri znanstvenem dokazovanju do-

šele on sam prvi "konsistentni in zavestni"⁷ reist - za Leibniza so bile namreč stvari isto-
vetne z dušami oziroma duhovi, Brentano pa je zagovarjal dualistično verzijo reizma in
tako obtičal na "pragu somatizma",⁸ ki ga ni nikoli prestopil.

Kot je znano, je Brentano svoj reistični nauk začel razvijati nekje po letu 1900.
Ker v tem času ni bil več nameščen na univerzi, so bili s takšno spremembo njegovega
stališča seznanjeni le nekateri njegovi učenci (Anton Marty, Oskar Kraus, Alfred Kastil,
ipd.). Poleg tega tudi sam za časa svojega življenja ni objavil nobenega dela, v katerem
bi razkril ta svoj nauk. Prvi objavljeni tekst, v katerem podaja ta nauk, je izšel šele kot
dodatek k drugi izdaji Psihologije, ki jo je oskrbel Oskar Kraus. Zato je za njegovo
rekonstrukcijo odločilnega pomena zlasti njegova korespondenca in nekateri zapisi, ki
so izšli po njegovi smrti. V tem članku si bomo poglobljeje ogledali Brentanovo verzijo
reizma, in sicer se bomo seznanili s tem, kaj je zanj stvar, kakšne argumente navaja v
prid reističnega stališča, kaj so tako imenovane jezikovne fikcije, kakšne so temeljne
značilnosti stvari. Pri tem se bomo v prvi vrsti opirali na njegov *Nauk o kategorijah*, pa
tudi na nekatera druga dela iz poznega obdobja - *Wahrheit und Evidenz*, *Die Abkehr
vom Nichtrealen*, *Die Lehre vom richtigen Urteil* ter *Psychologie vom empirischen
Standpunkt II*.⁹

1. Kaj je stvar

Zgodnji Brentano je v svojem ontološkem sistemu dopuščal tako obstoj realnih
stvari, ali entia realia,¹⁰ kot tudi obstoj nerealnih bitnosti. Menil je, da poleg realnih
stvari obstajajo tudi imanentni predmeti (npr. to, kar je predstavljeno, mišljeno, hoteno
ipd.), eksistenca in neeksistenca, možnost, nemožnost ipd. Pozneje je to stališče opustil.
Ugotovil je, da se vsi naši duševni akti nanašajo izključno na realne stvari. V skladu s
tem odslej sprejema samo še obstoj realnih stvari, medtem ko nerealne stvari izgubijo
svoje mesto v njegovi ontologiji. Iz zgornje trditve je obenem razvidno, da je s stvarjo
pri njem mišljen predmet duševnega akta, zaradi česar lahko stvar v tem smislu ozna-
čimo kot psihološki pojem (seveda pa to še ne pomeni, da je stvar nekaj duševnega -
razen v primerih, kadar imamo opraviti z duhovno substanco in njenimi akciden-
cami).¹¹ Preden si poglobljeje ogledamo pojem stvari, velja najprej na kratko pojasniti še
nekaj temeljnih psiholoških pojmov:

(1) Intencionalnost zavesti: Brentano je v svojih psiholoških spisih ugotovil, da je
za zavest na splošno značilno, da se nanaša na nekaj; če mislim, vedno mislim na nekaj,
če vidim, vedno vidim nekaj, če se veselim, se vedno veselim nečesa ipd. To značilnost

pustili nobenih drugih izrazov, ampak samo te, ki predstavljajo snovne predmete." (Tu navajamo po J.
Woleński: "Reism in the Brentanist Tradition", str. 357.) Na to mesto opozarja tudi Brentano v svoji Psi-
hologiji (gl. *Psychologie vom empirischen Standpunkt II*, Leipzig: Felix Meiner Verlag, 1925, str. 163).

⁷ Tu Kotarbiškega navajamo po B. Smith: *Austrian Philosophy. The Legacy of Franz Brentano*, str. 230.

⁸ Isto, str. 230.

⁹ V nadaljevanju bomo pri citiranju Brentanovih del uporabljali naslednje okrajšave:

PES I (Psychologie vom empirischen Standpunkt I);

PES II (Psychologie vom empirischen Standpunkt II);

KL (Kategorienlehre);

ANR (Die Abkehr vom Nichtrealen);

LRU (Die Lehre vom richtigen Urteil);

WE (Wahrheit und Evidenz);

ZKL (Zur Kategorienlehre).

¹⁰ Drugi njegovi izrazi za stvari so še: "realno [ein Reales]", "bit [ein Wesen]", "nekaj [ein Etwas]", "bi-
vajoče v pravem smislu" (gl. KL, zlasti str. 4, 8 in 43).

¹¹ Gl. B. Smith: *Austrian Philosophy. The Legacy of Franz Brentano*, str. 233.

označuje s sintagmo "intencionalna notranja eksistenca predmeta" (gl. PES I, str. 124), ki jo je prevzel iz sholastične tradicije, pojasnjuje pa jo z izrazi, kot so "nanašanje na vsebino", "usmerjenost na predmet" in "imanentna predmetnost" (prav tam).¹² Tu je treba opozoriti na to, da s predmeti pri zgodnjem Brentanu niso mišljeni predmeti v zunanjem svetu (zato uporabljaja tako izraz "predmet", kot tudi "vsebina", čeprav je seveda očitno, da oba izraza ne pomenita isto), ampak se nahajajo izključno znotraj zavesti, se pravi, da so zavesti imanentni. Če si denimo predstavljam vrabca, ki sedi na veji, potem se v tem primeru moja predstava vrabca nanaša na vrabca, ki je navzoč v moji zavesti; predmet predstave je tako notranji ali imanentni vrabec (danes bi raje govorili o vsebini predstave). Vendar pa je pozneje to svoje stališče spremenil: v reistični fazi je postavil trditve, da so predmeti, na katere se duševni akti nanašajo, realne stvari. Če si predstavljam vrabca, je predmet predstave kratko malo vrabec sam, medtem ko je predstavljeni vrabec gola jezikovna fikcija, kateri v stvarnosti ne ustreza prav nič več - z njimi se bomo podrobneje ukvarjali v posebnem razdelku.

(2) Vrste duševnih pojavov: Brentano razlikuje več vrst duševnih pojavov, in sicer glede na to, na kakšen način se nanašajo na predmete. V skladu s tem lahko razdelimo duševne pojave na tri temeljne razrede, na

(a) predstave,

(b) sodbe ter na

(c) čustvovanja [*Gemütsbewegungen*] (slednjim pravi Brentano tudi "pojavi interesov" oziroma "pojavi ljubezni", gl. PES II, str. 33).¹³

Pri tem so predstave za Brentana osnova vseh duševnih pojavov. To pomeni, da lahko obstajajo same zase, medtem ko sodbe in čustvovanja nujno vključujejo tudi predstave. Z drugimi besedami, o nečem lahko sodimo ali čustvujemo zgolj v primeru, če imamo o tem tudi predstavo. Tako lahko denimo na včerajšnji obisk tete Mare mislim samo tedaj, če imam njegovo predstavo. Oglejmo si sedaj na kratko še vsak razred duševnih pojavov posebej.

Predstave: te so dane vselej, "ko se nekaj pojavi pred nami" (PES II, str. 34): če denimo vidim barvo, imam predstavo barve, če slišim zvok, imam predstavo zvoka, ipd. Enako velja tudi za domišljajske predstave - če npr. mislim na devetglavega zmaja, potem imam v tem primeru njegovo predstavo. Pri tem so nekatere predstave bolj temeljne od drugih, kar pomeni, da služijo kot njihova podlaga. Takšne so denimo vse čutne predstave - tako npr. predstava trikotnika nasploh sloni na posameznih čutnih predstavah različnih vrst trikotnikov (enakostraničnega, pravokotnega in enakokrakega).

Sodbe: v ta razred sodijo vsi tisti duševni pojavi, s katerimi nekaj pripoznamo kot resnično ali zavračamo kot neresnično. Ali natančneje, če nekaj pripoznamo kot resnično, potem v tem primeru sodimo, da to obstaja, in če nekaj zavrnemo kot neresnično, potem sodimo, da to ne obstaja. Kot je iz tega razvidno, so za Brentana vse vrste sodb zvedljive na eksistencialne. V skladu s tem lahko denimo kategorično sodbo "vsi ljudje so umrljivi" preoblikujemo v eksistencialno sodbo, ki zanika obstoj neumrljivih ljudi: "neumrljivi ljudje ne obstajajo". Poleg tega prišteva Brentano k sodbam tudi notranje in

¹² Prim. S. Sajama, M. Kamppinen in S. Vihjanen: *Misel in smisel: uvod v fenomenologijo* (prev. Z. Erbežnik), Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1994, str. 37 in nasl.

¹³ Po tradicionalnem pojmovanju spadajo predstave in sodbe v isto skupino duševnih pojavov, čustvovanja in volja pa v različno. Za Brentana imamo pri sodbah opraviti s povsem drugačno naravnostjo do predmeta, in sicer je ta v zavesti navzoč dvojno, tj. kot predstavljen in kot pripoznan ali zanikan (gl. PES II, str. 38). Kar pa zadeva razliko med čustvovanjem in voljo, je po njegovem mnenju na podlagi notranjega zaznavanja razvidno, da med tema dvema vrstama duševnih pojavov ni mogoče potegniti ostre meje in da med njima obstaja podobnost v načinu nanašanja na predmet, po kateri se ločujeta od vseh ostalih duševnih pojavov (gl. PES II, str. 100).

zunanje zaznavanje - o teh dveh vrstah zaznavanja bo več govora pozneje.

Čustvovanje: po Brentanu v ta razred ne spadajo samo različni afekti kot npr. jeza, strah, močno poželenje, ampak tudi želja, odločitev, namen, upanje, pa tudi ugodje in neugodje, volja ipd. Ta razred duševnih pojavov se s predhodnim ujema v tem, da pri obeh obstaja nasprotje v nanašanju na predmet. Če o nečem sodimo, to pripoznamo ali zanikamo, in podobno, kadar smo do nečesa emocionalno naravnani, občutimo do tega naklonjenost ali nenaklonjenost, oziroma - če uporabimo tu njegov izraz - to ljubimo ali sovražimo. Druga analogija med tema dvema razredoma duševnih pojavov pa je naslednja: sodbe in čustvovanja so lahko bodisi pravilna bodisi nepravilna. Če v sodbi nekaj pripoznamo ali zanikamo, sta pri tem pripoznanje ali zanikanje bodisi pravilna ali nepravilna, kar je odvisno od tega, če smo pripoznali to, kar je resnično, in zanikali to, kar je neresnično. In kolikor ravnamo v skladu s tem, je naše razsojanje pravilno, v nasprotnem primeru pa je nepravilno. Podobno velja tudi za čustvovanje: lahko je pravilno ali nepravilno, in sicer glede na to, če občutimo naklonjenost do tega, kar je dobro, in nenaklonjenost do tega, kar je slabo - v takem primeru lahko naše čustvovanje označimo kot pravilno, sicer je nepravilno.

Vrnimo se sedaj k pojmu stvari. Tu velja najprej opozoriti na to, da pri Brentanu pravzaprav sploh ne najdemo definicije tega izraza. Nasprotno, kolikor je ta izraz najbolj splošen pojem, ga kajpada ni mogoče definirati: "Ime stvar je namreč," pravi v KL, "najbolj splošno ime, in sicer je tako splošno, da k njemu spada vse, kar spada h kateremukoli drugemu pojmu" (str. 18).¹⁴ Zaradi tega nam preostane zgolj, da se zadovoljimo s primeri tega, kar stvar je. Stvari pa so lahko fizične ali duševne: primeri za prve so denimo hiša, drevo, hrib, mačka, cesta ipd.; primeri za druge pa so duh, tisti, ki misli, hoče, upa, sovraži, ipd. Kot je iz tega razvidno, zagovarja Brentano dualistično verzijo reizma. (V nasprotju s tem - kot je bilo rečeno že uvodoma - lahko Kotarbińskijevo verzijo reizma označimo kot pansomatizem.) Pri tem lahko na vsaki izmed stvari razločimo dva momenta, in sicer nekaj, kar je nosilec različnih akcidenc, in po drugi strani te različne akcidence same; primer za substanco je denimo Boštjan, njegovi akcidenca pa sta tisti, ki vidi, in tisti, ki sliši - če to izrazimo v reistični terminologiji. Kot je znano, so imele akcidence v aristotelski tradiciji vseskozi podrejeno vlogo; pojmovane so bile kot entitete, ki lahko bivajo samo v substanci. Pozni Brentano se s takšnim pojmovanjem nikakor ni mogel strinjati - po njegovem mnenju je namreč akcidenca prav tako stvar kot substanca, se pravi, da sta ontološko povsem enakovredni entiteti. Torej lahko rečemo, da deli stvari na

(a) fizične ter

(b) duševne.

Ali še drugače rečeno, zanj so stvari

(a') telesa in njihove akcidence¹⁵ ter

(b') duhovna substanca in njene akcidence.

Poleg tega prišteva Brentano k stvarim tudi

(c) dele stvari in

(d) skupke stvari ali kolektiv.

Tu naj mimogrede opozorimo na to, da je Brentano tako kot Aristotel menil, da del in celota neke stvari ne moreta biti istočasno dejanska. Če je namreč dejanska

¹⁴ Ta pojem pa je tudi najbolj enostaven: "Med vsemi pojmi je pojem realnega najbolj enostaven in najbolj splošen. Kot najbolj enostaven ne dopušča in tudi ne potrebuje nobene osvetlitve, ampak je nasprotno takoj popolnoma jasev za vsakogar, ki razume ime" (ANR, str. 347).

¹⁵ Brentano pozneje ni več vztrajal pri takšnem stališču, ampak je menil, da je edina substanca na fizičnem področju prostor.

celota, potem deli te celote obstajajo zgolj po možnosti (primer za to je denimo čokoladna torta, preden smo jo razrezali na posamezne koščke), če pa so nasprotno dejanski deli, obstaja celota zgolj potencialno (če jo naposled razdelimo na posamezne koščke, bo kot celota obstajala samo še po možnosti). V skladu s tem torej deli niso nič realnega, ampak bi lahko prej rekli, da spadajo k entia rationis. Pozneje se v tej točki ni več strinjal z Aristotelom: trdil je, da so tako deli kot tudi celota stvari realni. V KL je denimo zapisal:

"I. Z bivajočim, če to besedo uporabimo v pravem pomenu, razumemo stvar, kot npr. telo, duh ali topoid, z več ali manj kot tremi dimenzijami. Pri tem pa lahko tudi del telesa ali topoida imenujemo stvar in tako spoznamo, da lahko prav tako dobro tudi več stvari skupaj imenujemo stvar" (str. 4).

Podobno velja tudi za kolektiv - ali agregat v sodobni terminologiji. Poglejmo najprej, kakšna razlika obstaja med posamezno stvarjo in agregatom (ali tudi med močnimi in šibkimi celotami).¹⁶ Poglavitna razlika med njima je v tem, kakšni so deli, iz katerih sta sestavljena: medtem ko stvari, iz katerih je sestavljen nek agregat, lahko obstajajo samostojno, pa to za dele stvari ne velja - ti lahko obstajajo sami po sebi šele v primeru, če se ločijo od stvari ali če je ta uničena. Kot primer za stvar vzemimo mačko, ki je sestavljena iz različnih delov: srca, pljuč, mišic, tkiv ipd. Pri tem velja, da mačka kot celota ne more obstajati brez teh delov, vendar pa po drugi strani tudi deli sami ne morejo obstajati brez mačke (pri čemer z obstojem mislimo na zmožnost opravljanja njihove funkcije). Očitno je, da so v tem primeru deli in celota stvari med seboj neločljivo povezani. Dele, ki ne morejo obstajati sami po sebi, lahko imenujemo pravi deli. Na drugačno vrsto delov naletimo v primeru, ko je dan agregat - primeri zanj so npr. roj muh, jata ptic, množica ljudi, par volov, čreda ovc ipd. Tu je že na prvi pogled razvidno, da lahko deli, ki sestavljajo agregat, obstajajo sami po sebi, agregat pa seveda ne more obstajati brez njih - v takem primeru imamo opraviti s tem, kar Brentano imenuje enostranska ločljivost. Takšne dele lahko za razliko od pravih delov imenujemo člani. Pri tem je treba opozoriti še na to, da agregata ne smemo razumeti kot neko dodatno bitnost, ki bi obstajala poleg posameznih stvari. Če sta denimo dana dva vola, potem je gotovo, da agregat iz njiju ne bo obstajal poleg obeh posameznih volov, ampak bo dan skupaj z njima:

"Dejansko bi bilo to nenavadno računanje, če bi tu k dvema bitjema, ki sta posamezna vola, prišteli še to, kar sta oba vola skupaj, in bi potem govorili o treh bitjih. To bi bilo prav tako napačno, kot če bi nekdo, ker je jabolko razpolovil v različnih smereh, na vprašanje 'Koliko polovic jabolka imam?' odgovoril z 'Več kot tisoč', iz česar po vsem videzu izhaja, da ima v roki več kot petsto jabolk" (KL, str. 50).

Brentano namreč meni, da lahko seštevamo samo stvari, ki se med seboj povsem izključujejo, se pravi, katere nimajo nobenega skupnega dela. Zaradi tega imamo pri agregatu iz dveh volov opraviti samo z dvema stvarima in ne nemara s tremi - kar bi se zgodilo v primeru, če bi k obema voloma prišteli še agregat kot neko posebno bitnost. Če je Brentano sprva - ravno tako kot Aristotel - menil, da agregat ne more biti dejanski, ampak so dejanske samo posamezne stvari, iz katerih je sestavljen ("Ni mogoče, da je nekaj hkrati ena dejanska stvar in skupek dejanskih stvari", PES I, str. 222), pa je pozneje v svoji reistični fazi postavil trditev, da je agregat prav tako dejanski, kot so posamezne stvari.

Rekli smo, da se po mnenju poznega Brentana vsi naši duševni akti nanašajo na realne stvari. Vendar pa to še ne pomeni, da te stvari tudi dejansko bivajo. "Da nekaj

¹⁶ Za izraze "močna in šibka celota", "del" in "član" gl. D. Bell: *Husserl*, London/New York: Routledge, 1991, str. 18-20.

imenujemo stvar," piše v KL, "ni potrebno, da to biva. Tudi kadar upravičeno rečem, da nečesa ni, to imenujem, si to predstavljam; in nič drugega kot stvari ni mogoče imenovati, si predstavljati in imeti za predmet pripoznavanja, zavračanja, ljubezni in sovraštva" (str. 58). Za Brentana je tako denimo tudi zlata gora primer za stvar, čeprav v resnici ne obstaja (seveda pa obstajata tako zlato kot tudi gora, iz katerih je ta pojem sestavljen). Drugi primeri za stvari, ki nimajo realne eksistence, so še: Martin Krpan, povodni mož, riba Faronika in druga bajeslovna bitja; okrogli kvadrat, leseno železo in drugi protislovni predmeti. Brentano je bil namreč - tako kot Aristotel - mnenja, da je treba ostro ločevati med bivajočim v pomenu kategorij in bivajočim kot resnico: "In končno ne bomo, kot se to zmeraj znova in znova dogaja, skušali zamenjevati med seboj pojma realnega in pojma eksistirajočega" (WE, str. 28). Potemtakem lahko rečemo, da sta zanj stvar in eksistenca različna pojma, pri čemer prvi ne vključuje drugega.

1. Argumenti za obstoj stvari

Brentano je v prid svojega reističnega nauka navedel več argumentov. Prvi argument, ki ga bomo tu obravnavali, se opira na tako imenovano načelo ekonomije mišljenja. To načelo govori o tem, da bitnosti ne smemo pomnoževati brez potrebe, in je znano kot Ockamova britev. Če tako denimo predpostavimo, da ne obstajajo samo rdeče in okrogle stvari, ampak tudi rdečost in okroglost; da poleg realnih stvari obstajajo tudi možnost, nemožnost, to, kar je mišljeno, hoteno ipd., nas bo ta predpostavka zanesljivo vodila h kršitvi načela ekonomije mišljenja. Vendar pa za takšno kopičenje entitet sploh ni nikakršnega pravega razloga, saj se - po Brentanu - izraza "rdečost" in "okroglost" (in podobno velja tudi za ostale izraze) ne nanašata na nič drugega, kot na rdeče in okrogle stvari. Zato seveda ni potrebno, da bi poleg realnih stvari dopuščali tudi obstoj nerealnih bitnosti. Kot je iz tega razvidno, je ta argument povezan s kritiko jezika, o kateri bo več govora v naslednjem razdelku.

Kot odločilni argument, ki govori v korist reizma, navaja Brentano naslednji argument:¹⁷

"Predstavljanje je beseda, ki ima enoten pomen. Predstavljanje pa pomeni vedno predstavljanje nečesa. In ker je s tem pomen predstavljanja enoten, mora biti enoten tudi pomen tega 'nekaj'. Vendar pa ni nobenega rodovnega pojma, ki bi bil skupen tako stvarjem kot tudi nestvarem. Če torej nekaj enkrat pomeni stvar, ne more drugikrat pomeniti nestvar, kot na primer nemožnost. Vse duševno nanašajoče se (torej) nanaša na stvari" (LRU, str. 38).

Ta argument bi lahko rekonstruirali nekako takole:

- (p1) predstavljanje je vedno predstavljanje nečesa;
  - (p2) pomen izraza "predstavljanje" je enopomenski;
  - (p3) izraz "nekaj" mora biti enopomenski;
  - (p4) ni nobenega rodovnega pojma, ki bi bil skupen tako stvarjem kot tudi nerealnemu;
-
- (s1) če "nekaj" enkrat pomeni stvar, ne more drugič pomeniti nekaj nerealnega;
  - (s2) pomen "nečesa" mora biti enopomenski;
  - (s3) "nekaj" vedno pomeni stvar.

¹⁷ "Ta dokaz je po mojem mnenju vsekakor odločen. Videti je zelo smotno, da ga podvržemo večkratnemu preverjanju s pomočjo analize primerov, pri katerih je nekaj nerealnega navidezno predmet predstavljanja" (WE, str. 106; ANR, str. 249). Ta argument najdemo pri Brentanu formuliran v različnih oblikah. Pregled nekaterih kritik in komentarjev tega argumenta prinaša članek J. Woleńskega: "Brentano, the Univocality of 'Thinking', 'Something' and 'Reism'", *Brentano Studien V*, 1994, str. 149-166.

Ta argument lahko po vsebini razčlenimo na dva dela: prvi del se opira na enopomenskost izraza "nekaj", medtem ko drugi del zatrjuje, da ni še nekega višjega rodovnega pojma, ki bi bil skupen stvarem in nerealnim bitnostim. Pri tem razumevanje prvega dela argumenta ne povzroča nobenih posebnih težav, niti nima nobene večje teže pri dokazovanju; izraz "nekaj" v tretji premisi bo namreč še vedno ostal enopomenski, pa četudi smo izraz "nekaj" pri tem nadomestili z izrazom "nerealno".

V nasprotju s tem drugi del argumenta povzroča precej več težav. V celotnem argumentu ima največjo težo četrta premisa - samo kolikor ni nobenega skupnega rodovnega pojma, pod katerega bi lahko subsumirali stvari in nerealno, je izraz "nekaj" enopomenski, se pravi, da označuje stvar. Toda ali ta premisa res povsem drži? Ali ni nasprotno mogoče najti pojem, ki bil bi obema skupen? Takšnega mnenja je bil že Brentanov učenec Anton Marty.¹⁸ Prepričan je bil, da je takšen pojem predstavljene: v skladu s tem je predstavljanje vedno predstavljanje tega, kar je predstavljeno, če pri tem izraz "nekaj" nadomestimo z izrazom "to, kar je predstavljeno". V takem primeru bo - kot meni Marty - ostal pomen izraza "nekaj" še vedno enopomenski, četudi ga bomo odslej uporabljali tako za stvari, kot tudi za nerealno. Brentano se v tem pogledu z Martyjem ni strinjal: izraz "nekaj", kot pripominja v pismu Oskarju Krausu, datiranem z dne 8. 11. 1914, se nanaša izključno na predmet predstavljanja, in ne na to, kar je predstavljeno (gl. WE, str. 107). V nasprotnem primeru bi namreč izraza "konj" in "barvno" ne pomenila nič drugega kot "predstavljenega konja" in "predstavljenega barvno", ipd.; in kdor bi hotel pripoznati, da obstaja konj ali da obstaja barvno, potemtakem ne bi pripoznal konja ali barvno (ali bolje, tistega, ki si predstavlja konja, in tistega, ki si predstavlja barvno), ampak predstavljenega konja in predstavljenega barvno, kar pa je seveda napačno (prav tam). Nesprejemljivost Martyjevega predloga postane še bolj očitna, če vzamemo za primer nikalno sodbo: če bi namreč v izrazu "nekaj predstavljenega" "nekaj" pomenil isto kot "to, kar je predstavljeno", potem bi lahko analogno predpostavili, da tudi v izrazu "nekaj zanikanega" "nekaj" pomeni toliko kot "to, kar je zanikano". Če denimo zanikamo Boga, potem v skladu s tem ne bi zanikali Boga, ampak zanikanega Boga, kar pa je očitno nesmisel. Izraz "nekaj" torej v nobenem primeru ne more pomeniti isto kot "to, kar je predstavljeno". Tako se je izkazalo, da je Martyjeva postavka docela napačna.

Poleg tega je Brentano za to, da bi dokazal reizem, uporabil tudi indirektni način dokazovanja, in sicer je pokazal, da postavka o obstoju nerealnih stvari vodi v neskončni regres.¹⁹ Če denimo pripoznamo, da obstaja A, in da je resnično, da obstaja A, potem bomo morali prav tako pripoznati tudi, da je resnično, da je resnično, da obstaja A, itd. In nasprotno, če A ne bi obstajal, potem bi bilo v tem primeru resnično, če bi zatrдили, da A ne obstaja, in da je resnično, da je resnično, da A ne obstaja, itd. (V nekoliko drugačni obliki se ta argument glasi takole: če pripoznamo, da obstaja A in da obstaja bit od A, potem lahko prav tako pripoznamo tudi, da obstaja bit biti od A ter bit biti biti od A, itd.; gl. WE, str. 95, 96). In kolikor pri tem obakrat zaidemo v slabo neskončnost, lahko na podlagi tega postavimo sklep, da nerealne stvari ne obstajajo. V nasprotnem primeru bi namreč "(...) večno obstajalo neskončno veliko entia rationis, še posebej neskončno veliko nemožnosti, biti od nemožnosti, nebity od nebity teh nemož-

¹⁸ Podobno stališče v novejšem času zagovarja D. B. Terrel, ki vidi skupno značilnost stvari in nerealnega v identiteti s samim seboj (gl. njegov članek "Brentano's Argument for Reism", ki je bil objavljen v: *The Philosophy of Franz Brentano*, London: Duckworth, zlasti str. 208 in nasl.).

¹⁹ Prim. B. Smith: *Austrian Philosophy. The Legacy of Franz Brentano*, Chicago/La Salle: Open Court, 1994, str. 92-94.

nosti in prav tako tudi neskončno veliko nebiti drugih nemožnosti in nebiti od realnih stvari, ipd." (WE, str. 96).

3. Kritika jezika

Po Brentanu je glavni namen jezika, da izraža naša duševna stanja, se pravi, vse naše predstave, misli in čustvovanja (gl. LRU, str. 24 in 35). "Izgovarjamo besede," piše v LRU, "in hočemo s tem izraziti naše duševne pojave, hkrati pa naj bi z njimi tudi v nagovorjenem vzbudili določene, večinoma podobne duševne pojave, in sicer zlasti sodbe ter pojave čustvovanja" (LRU, str. 36). S pomočjo jezika torej izražamo naša duševna stanja in jih obenem sporočamo drugim. Vendar pa med jezikom in duševnimi stanji ne obstaja popoln paralelizem, tako da bi bilo mogoče za vsako duševno stanje najti tudi nek ustrezen jezikovni izraz, ampak je jezik nasprotno "zelo nepopolna in nezanesljiva odslikava misli in njihovih povezav" (LRU, str. 26). V skladu s tem lahko rečemo, da je "naš besedni zaklad daleč manj raznolik od naših duševnih pojavov" (LRU, str. 36); toda po drugi strani lahko - kot bomo kmalu videli - najdemo tudi izraze, katerim ne ustreza noben duševni pojav. V tem delu pripisuje Brentano jezikovnim izrazom naslednje tri funkcije (gl. LRU, zlasti str. 47):

(1) funkcija pomena [Bedeutungsfunktion],²⁰ s pomočjo katere je vsak izraz postavljen v odnos do nekega duševnega pojava, kolikor je namreč za Brentana pomen izraza duševni pojav, ki ga povežemo z ustreznim jezikovnim znakom;

(2) funkcija poimenovanja [Nennungsfunktion], katera omogoča, da se vsak jezikovni izraz nanaša na nek predmet - v skladu s tem rečemo, da "ime imenuje predmet" (prav tam). In kolikor se vsak izraz nanaša na predmet s pomočjo pomena, izhaja iz tega, da lahko en in isti predmet označimo z več izrazi - tako se denimo izraza "utemeljitelj logike" in "učitelj Aleksandra Velikega" oba nanašata na isti predmet, tj. na Aristotela;

(3) funkcija sporočanja [Kundgebungsfunktion], katera omogoča, "da imenovano nekaj predstavlja" oziroma da "ime nekaj sporoča" (prav tam).

Vendar vsi jezikovni izrazi nimajo teh funkcij. Po Brentanu to ne velja samo za posamezne črke in zloge, ampak tudi za člene, zaimke, prislove, samostalnike in pridevnike v odvisnih sklonih (tj. v genitivu, dativu, akuzativu in ablativu) (gl. LRU, str. 36). Po njegovem namreč vsi našteti izrazi dobijo svoj pomen šele v kontekstu z drugimi izrazi; tako denimo veznik "in" ter zaimek "nihče" dobita pomen šele v stavkih "ti in jaz sva prijatelja" ter "nihče ni nesmrten", kjer smo ju povezali z drugimi izrazi. Takšnim izrazom pravi Brentano sinkategorematični ali sinsemantični izrazi (LRU, str. 37). Z njimi so - kot bomo kmalu videli - tesno povezane tako imenovane jezikovne fikcije. Poleg teh najdemo tudi izraze, ki izpolnjujejo vse tri omenjene funkcije - take izraze imenuje kategorematični ali avtosemantični izrazi (prav tam). V nasprotju s prvimi imajo ti izrazi samostojen pomen, kot denimo sulica, čelada, meč, kri, rana, reka ipd. Poglejmo sedaj še, kaj so jezikovne fikcije.

V vsakdanji govorici se pogosto dogaja, da se sinsemantični izrazi pojavljajo na mestu subjekta, kot je to denimo v primeru, če rečemo, da je možno, da bo jutri snežilo, ali da ni mogoče, da je $2 \times 2 = 5$. Tako naposled nastane vtis, da imajo ti izrazi samostojen pomen, ali še drugače rečeno, da se nanašajo na realne stvari. V takem primeru imamo po Brentanu opraviti z jezikovnimi fikcijami. Te so - po njegovem mnenju - povsem neškodljive, in sicer toliko časa, dokler se zavedamo, da imamo

²⁰ Poimenovanja posameznih funkcij navajamo po R. Kamitz: "Acts and Relations in Brentano. A Reply to Professor Grossmann", *Analysis* 22, 1962, str. 73-74.

opraviti z njimi, ne pa z izrazi za realne stvari. Še več, v nekaterih primerih so celo povsem koristne, kolikor poenostavljajo in olajšujejo naše izražanje in mišljenje (gl. LRU, str. 41). Tako je denimo v matematiki, kjer je govor o negativnih in iracionalnih številih, o ulomkih, ipd.; v pravu, kadar uporabljamo izraze, kot "dekret parlamenta", "volja naroda" ipd. Vendar pa pri tem, kot pripominja Brentano, "ne gre za nove plasti biti, za entia rationis, ampak za entia elocutionis, za fikcije cum fundamento in re" (LRU, str. 47).

Jezikovnih fikcij je nadalje več vrst. Brentano jih omenja na več mestih, čeprav je treba pripomniti, da jih ne obravnava sistematično. O posameznih vrstah teh izrazov je tako govor v ANR, WE, *Dodatku* k PES II in LRU; najbolj pregleden spisek tovrstnih izrazov najdemo v KL. V sestavku z naslovom "Bivajoče v pravem in nepravem smislu" iz leta 1914 navaja naslednje jezikovne fikcije (gl. KL, str. 6-11):²¹

- (1) abstraktni izrazi;
- (2) intencionalni predmeti (oziroma intencionalno bivajoče);
- (3) resnično in neresnično (oziroma bivajoče v smislu resničnega, nebivajoče v smislu neresničnega);
- (4) možno, nemožno in nič (to so tako imenovane vsebine sodb);
- (5) preteklo in prihodnje;
- (6) prostor in čas;
- (7) negativna.

Ad (1). Po Brentanu nam jezik dopušča, da za vsak konkretni izraz izoblikujemo abstraktnega. Tako npr. za "okroglo" oblikujemo izraz "okroglost", za "rdeče" "rdečnost", za "telo" "telesnost", ipd., pri čemer se odnos med obema vrstama izrazov običajno pojasnjuje z odnosom med deli in celoto. Tako denimo pravimo, da je okroglost v okroglem (ali da je nekaj okroglega okroglo po okroglosti), pri čemer naj bi konkretni izraz predstavljal celoto, abstraktni pa njen del. Toda tak odnos velja po Brentanu samo med fizičnimi stvarmi (npr. med mizo in njeno nogo), pri katerih lahko deli obstajajo ločeno od celote. V nasprotju s tem pa abstraktnih izrazov brez sopripadnih konkretnih izrazov sploh ne more biti.

Ad (2). Z njimi so mišljeni predmeti, na katere se nanašajo duševni akti, kot npr. "to, kar je mišljeno", "to, kar je videno", "to, kar je ljubljeno", ipd.

Ad (3). Predpostavlja se, da stvar, ki se jo v sodbi pripozna ali zanika, obstaja oziroma ne obstaja, kot je to denimo v primeru, če rečemo "svetlolas človek je (obstaja)", "zlata gora ne obstaja".

Ad (4). Z njimi imamo opraviti v primeru, kadar se v stavkih pojavljajo na mestu subjekta in ustvarjajo vtis, da označujejo realne stvari, kot je to denimo razvidno iz naslednjih dveh primerov - "možno je, da obstaja Bog", "ni mogoče, da obstaja okrogel kvadrat".

Ad (5). Tovrstne fikcije dobimo v primeru, kadar izraza, ki izražata preteklo in prihodnje, uporabimo v pridevniški obliki; zgled za to sta npr. stavka "nekdanji kralj je" in "bodoča gospa je".

Ad (6). Tu sta mišljena prostor in čas kot abstraktni bitnosti.

Ad (7). Dobimo jih v primeru, če to, kar smo zanikali, uporabimo v afirmativni sodbi; zgleda za to sta npr. "nerdeče obstaja" in "nečlovek obstaja".

Nekoliko drugačen seznam jezikovnih fikcij najdemo v spisu z naslovom "O bivajočem v nepravem smislu, še posebej o univerzalijah in njihovi specifikaciji" (gl. KL, zlasti str. 19-21). Tu navaja Brentano naslednje jezikovne fikcije:

²¹ Prim. tudi G. Petrović: "Uz Brentanovo učenje o predmetu mišljenja", *Jugoslovenski časopis za filozofiju i sociologiju* 1-2, 1958, zlasti str. 9 in nasl.

- (1) intencionalno bivajoče;
- (2) aristotelske forme;
- (3) vsebine sodb;
- (4) denominatio extrinseca;
- (5) univerzalije.

Z intencionalnimi predmeti, aristotelskimi formami oziroma abstraktnimi izrazi in tako imenovanimi vsebinami sodb (možno, nemožno, ipd.) smo se že seznanili; nekaj novega predstavljajo tu zgolj denominatio extrinseca ali zunanje poimenovanje ter univerzalije. S prvim so mišljeni vsi tisti izrazi, ki dopuščajo, da se nekaj navidezno kaže kot akcidenca, čeprav v resnici to ne drži. Brentano kot tipičen primer za to navaja naslednji zglede: če nekdo sodi, da "A je" in "B je" (ali da "A je" in "B ni"), ter pri tem obe sodbi - namesto da bi ju ohranil ločeni - poveže med seboj v sodbo "A je z B" ("A je brez B"), nastane vtis, da je A akcidentalno razširjen z B-jem, čeprav gre seveda v resnici za zunanje poimenovanje. Z univerzalijami pa so mišljeni vsi tisti pojmi, ki jim ob enem ustreza več stvari, oziroma, kateri niso popolnoma določeni. Rdeči so lahko denimo šal, roža, jopica, skodelica, namizna svetlika ipd.; k njim se bomo zopet vrnili v naslednjem razdelku.

Rekli smo, da so po Brentanu jezikovne fikcije neškodljive in da so v nekaterih primerih lahko celo koristne. Vendar pa to še ne pomeni, da so popolnoma brez vseh pasti. Kot smo že omenili, se često dogaja, da jih začnemo istovetiti z izrazi za realne stvari. Posledica tega je, da se začnejo na ontološki ravni kopičiti pomnožene, povsem odvečne entitete. Ali še drugače rečeno: poglobljena nevarnost jezikovnih fikcij je v tem, da vodijo h kršitvi načela ekonomije mišljenja. Iz tega razloga je treba jezik podvreči analizi, da bi lahko odkrili jezikovne fikcije, pa tudi večpomenske izraze, ki nemalokrat - in sicer ravno zaradi svoje večpomenskosti - povzročajo težave pri razumevanju. To je naloga tako imenovane kritike jezika. Jezikovnim fikcijam se lahko naposled tudi izognemo, za kar ponuja Brentano povsem enostavno rešitev - lahko jih namreč preprosto prevedemo v izraze za realne stvari. Če to storimo za fikcije, ki smo jih prej navedli, bomo dobili naslednje izraze za realne stvari:²²

- (1) izrazi za konkretne stvari ("okroglo", "rdeče", "telo");
- (2) izrazi, ki označujejo stvari z nekim duševnim stanjem ("tisti, ki misli" "tisti, ki vidi", "tisti, ki ljubi");
- (3) razsojanje o tem, ali nekdo sodi pravilno ("kdor pripozna, da svetlo las človek je in da je svetlo las, sodi pravilno");
- (4) sodbe, v katerih se nekaj apodiktično pripozna ali zanika ("napačno je, da Bog ni možen", "okrogli kvadrat ni možen");
- (5) stvar, ki si jo predstavljamo v preteklem ali prihodnjem časovnem modusu ("kralj je bil", "bo gospa");
- (6) prostorske in časovne stvari;
- (7) sodbe, v katerih se nekaj pravilno zanika ("nečesa rdečega ni in resnično je, da nečesa rdečega ni").

Kot je razvidno iz navedenih primerov, so nekatere rešitve dokaj nenavadne in v jeziku učinkujejo precej "umetno". Vendar pa se jezikovnih fikcij po Brentanu navsezadnje sploh ne moremo nikoli docela znebiti; tudi če v ontologiji ostajamo dosledni reisti, se nam bodo te v jeziku vedno znova vračale. In v tem ni nobene prave nevarnosti, kajti

"... če bi se vedno hoteli tako izražati, kot to narekuje naše mišljenje, bi bil naš

²² Prim. tudi ANR, zlasti str. 367-358, in že omenjeni članek J. Woleńskega "Reism in the Brentanist Tradition", str. 361-363.

jezik tako okoren in počasen, da sploh ne bi izpolnil svojega namena, da služi kot sredstvo, s katerim zlahka izražamo naše notranje življenje. Tako kot matematik posebej potrebuje simbole, potrebuje na splošno tisti, ki misli, določena fiktivna sredstva za izražanje" (LRU, str. 45).

4. Značilnosti stvari

Preostalo nam je še, da si na kratko ogledamo nekaj poglavitnih značilnosti stvari.²³

A. Vse stvari so časovno določene:

Vse, kar obstaja, je časovno določeno. To pomeni, da ni nobene stvari, ki ne bi imela tudi nekega časovnega določila. Ali točneje rečeno: kar obstaja, je za Brentana istovetno natanko s tem, kar obstaja v sedanjem času. ("Če vprašamo, kaj tedaj obstaja v pravem smislu besede, je treba na to odgovoriti, da obstaja to, kar upravičeno pripoznamo v sedanjem modusu", KL, str. 18.) Zaradi tega lahko rečemo, da pripada vsem stvarem časovno določilo sedaj. To določilo je skupno tako fizičnim stvarem, kot tudi stvarem z duševnega področja. Nekatere stvari pa imajo poleg časovnih tudi prostorska določila, kot npr. okrogel, visok 2 metra, ipd. Vendar velja to samo za fizične stvari, medtem ko duševne stvari takih določil nimajo, in sicer kolikor so brez razsežnosti.

B. Vse stvari so partikularije:

Videli smo, da za poznega Brentana obstajajo samo realne stvari. Tu moramo takoj dodati, da so vse stvari zanj individualne bitnosti ali partikularije. In kolikor tako priznava samo obstoj individualnih stvari, po drugi strani pa zavrača obstoj univerzalij (omenili smo že, da spadajo te k jezikovnim fikcijam), je seveda jasno, da ga lahko uvrstimo v nominalistični tabor.

Pri njem najdemo naslednji dve načeli, ki govorita v prid nominalističnega stališča (prvo je metafizično, medtem ko bi drugo lahko označili kot epistemološko):

(1) načelo popolne določenosti stvari in

(2) načelo identitete nerazločljivega.

Za Brentana so partikularije stvari, ki so popolnoma določene (gl. KL, str. 20), kar navsezadnje ne pomeni nič drugega kot to, da vsaki ustreza v stvarnosti natanko ena stvar. V nasprotju s tem pa so univerzalije nedoločene, se pravi, da jim hkrati ustreza več stvari. In ker je to, kar obstaja, povsem določeno, izhaja naposled iz tega, da "nobena stvar ni univerzalna (= nedoločena)" (KL, str. 20). Drugo načelo govori o tem, da se mora vsaka posamezna stvar vselej v nekem pogledu razlikovati od vseh drugih stvari. Zaradi tega trditev, da se dve stvari ne razlikujeta med seboj, vodi naravnost v protislovje:

"Kar biva, je popolnoma določeno, kar pomeni tole: tisti, ki bi trdil, da obstajata dve stvari, ki se ne razlikujeta med seboj, bi zašel v protislovje" (prav tam).

Rekli smo, da Brentano zanika obstoj univerzalij. Vendar pa s tem njegovo stališče še vedno ni bilo povsem zadovoljivo pojasnjeno. Natančneje vzeto, trdi, da univerzalije obstajajo v stvareh. To pojasnjuje takole: ker obstajajo samo partikularije, morajo biti univerzalije, če naj pripadajo stvarem, individuirane; in individuirane so z določili stvari, na katere se nanašajo (gl. KL, str. 39). Tako je jasno, da sta "univerzalija in partikularija, v kateri biva, isto nekaj" (prav tam). Na podlagi tega lahko torej rečemo, da zagovarja "zmerno" različico nominalizma.²⁴

²³ Prim. B. Smith: "The Primacy of Place: An Investigation in Brentanian Ontology", *Topoi* 8, 1989, zlasti str. 49-50.

²⁴ Gl. *A Companion to Metaphysics* (ur. J. Kim in E. Sosa, Oxford: Basil Blackwell, 1995) pod geslom

Toda čeprav univerzalije ne obstajajo, pa to še ne pomeni, da naše mišljenje ne more biti po svoji naravi splošno. "Toda nič ne nasprotuje temu," pravi v KL, "da ne bi stvari, ki so v stvarnosti popolnoma določene, mislili brez njihove popolne določenosti, tj. tako, da predstavi na enak način ustreza več stvari" (str. 20). V tem primeru torej mislimo njihov "splošen pojem" (prav tam), se pravi, imamo splošen pojem stvari.

C. Stvari imajo eno ali več dimenzij.

Po Brentanu imajo stvari različne dimenzije, in sicer razlikuje med nič- in n-dimenzionalnimi stvarmi. Prve lahko najdemo tako na fizičnem, kot tudi na duševnem področju: v prvem primeru so to prostorske točke, v drugem pa duhovna substanca in njene akcidence. V nasprotju s tem so n-dimenzionalne stvari samo fizične in so lahko eno-, dvo- ali tridimenzionalne: enodimenzionalne stvari so premice, dvodimenzionalne stvari so površine in tridimenzionalne stvari so telesa, pri čemer velja, da vsaka stvar, ki ima nižjo stopnjo dimenzionalnosti, predstavlja mejo za stvar, ki ji sledi po dimenzionalnosti. V skladu s tem je tako meja premice točka, meja površine je premica in meja telesa je površina. Poleg običajnih trodimenzionalnih stvari priznava Brentano tudi obstoj stvari z večjim številom dimenzij, tj. topoidov. Vendar pa bi bilo povsem napačno, če bi domnevali, da telesa predstavljajo njihovo mejo: telesa lahko namreč obstajajo sama po sebi, medtem ko meja obstaja samo kot meja tega, kar zamejuje. Če povzamemo: stvari so za

(I) nič-dimenzionalne: → duhovna substanca in akcidence;

→ prostorske točke;

↓ (meja)

(II) n-dimenzionalne:

(a) enodimenzionalne stvari → premice;

↓ (meja)

(b) dvodimenzionalne stvari → površine;

↓ (meja)

(c) tridimenzionalne stvari → telesa;

(d) večdimenzionalne stvari → topoidi.

D. Stvari so neposredno ali posredno zaznavne.

Videli smo, da Brentano razlikuje med fizičnimi in duševnimi stvarmi. Jasno je, da jih ne moremo dojeti na enak način; v zvezi s tem govori Brentano o notranjem in zunanjem zaznavanju. S tema dvema vrstama zaznavanja se na tem mestu ne moremo podrobneje ukvarjati; zadošča naj nekaj splošnih opozoril. Z notranjim zaznavanjem je pri njem mišljeno tisto zaznavanje, s katerim zaznamo lastna duševna stanja, kot npr. predstavljanje, mišljenje, hotenje ipd. V nasprotju s tem duhovna substanca ni neposredno dojemljiva, pač pa vsakokrat zaznamo le, da se nahajamo v tem ali onem duševnem stanju. Drugače je s pojmom zunanjega zaznavanja, ki se pri Brentanu ne ujema z običajno rabo tega izraza. Ponavadi rečemo, da zaznamo mačko, avto, ki stoji pred hišo, drevo ipd., in mislimo s tem na stvari v zunanjem svetu. Brentano pa nasprotno trdi, da zaznamo stvari, ki so kvalitativno in časovno določene:

"Tako se jasno [pojavi] stvar, ki jo zre zunanje zaznavanja. Kaže se kot tu ali tam umeščena in nasploh kot umeščena; kot v določeni meri razsežna in nasploh kot razsežna; na določen način oblikovana in nasploh kot oblikovana, kot rdeča ali modra,

topla ali hladna, ipd., in nasploh kot barvna ali otipljiva ali zveneča, kot svetla ali temna ali analogno kot zvok ali otipljivost modificirana" (ZKL, str. 258)

Primeri za to, kar zaznamo s pomočjo zunanjega zaznavanja, so tako barvna stvar, zveneča stvar, topla stvar ipd., katere so vse predmet naših duševnih naravnosti. Tako v primeru, kjer običajno govorimo o tem, da zaznamo mačko, avto ipd., po njegovem mnenju sploh ne gre več za golo zaznavanje, ampak imamo opraviti s kompleksnim predstavljanjem, ki je sestavljeno iz enostavnejših predstav - predstava črne mačke je denimo sestavljena iz predstave stvari, ki ima črno barvo, določeno obliko in velikost, ipd. Vendar pa tudi vse fizične stvari niso neposredno dojemljive - proti koncu svojega življenja je namreč sprejel trditev, da obstaja prazen prostor. In tega ni mogoče zaznati s čutili, ampak ga lahko dojamemo edinole z razumom.

5. Sklepne misli

V tem članku smo se seznanili s tem, kakšne so splošne filozofske postavke pri poznem Brentanu. Tako smo videli, da zagovarja stališče, po katerem obstajajo samo realne stvari. V skladu s tem lahko torej rečemo, da je *reist*. Toda ker poleg materialnih stvari dopušča tudi obstoj duševnih stvari, je bolje, če njegovo verzijo reizma označimo kot *dualistično*. Kot smo videli, so zanj stvari istovetne s parikularijami, zaradi česar ga lahko prištevamo k *nominalistom*, oziroma, kolikor zanj univerzalije eksistirajo v stvareh, ga lahko uvrstimo k *zmernim nominalistom*.²⁵

LITERATURA

- Brentano, Franz (1924): *Psychologie vom empirischen Standpunkt I* (izd. O. Kraus), Felix Meiner Verlag, Hamburg.
- Brentano, Franz (1925): *Psychologie vom empirischen Standpunkt II - Von der Klassifikation der psychischen Phänomene* (izd. O. Kraus), Felix Meiner Verlag, Hamburg.
- Brentano, Franz (1930): *Wahrheit und Evidenz* (izd. O. Kraus), Felix Meiner Verlag, Hamburg.
- Brentano, Franz (1933): *Kategorienlehre* (izd. A. Kastil), Felix Meiner Verlag, Leipzig.
- Brentano, Franz (1956): *Die Lehre vom richtigen Urteil* (izd. F. Mayer-Hillebrand), Francke Verlag, Bern.
- Brentano, Franz (1977): *Die Abkehr vom Nichtrealen* (izd. F. Mayer-Hillebrand), 2., Felix Meiner Verlag, Hamburg.
- Brentano, Franz (1992/93): "Zur Kategorienlehre" (izd. M. Antonelli), *Brentano Studien IV*, str. 258-268.
- Kotarbiński, Tadeusz (1976): "Franz Brentano as Reist", v: *The Philosophy of Franz Brentano* (ur. L. L. McAlister), Duckworth, London, str. 194-203.
- Petrović, Gajo (1958): "Uz Brentanovo učenje o predmetu mišljenja", *Jugoslovenski časopis za filozofiju i sociologiju* 1-2, str. 3-17.
- Sajama, Seppo; Kamppinen Matti in Vihjanen, Simo (1994): *Misel in smisel: uvod v fenomenologijo* (prev. Z. Erbežnik), Znanstveno in publicistično središče (zbirka Sophia), Ljubljana.
- Smith, Barry (1994): *Austrian Philosophy. The Legacy of Franz Brentano*, Open Court, Chicago/La Salle.
- Woleński, Jan (1994): "Brentano, Univocality of 'Thinking', 'Something' and 'Reism'", *Brentano Studien V*, str. 159-166.
- Woleński, Jan (1996): "Reism in the Brentanist Tradition", v: *The School of Franz Brentano* (ur. L. Albertazzi, M. Libardi in R. Poli), Kluwer Academic Publishers, Dordrecht/Boston/London, str. 257-375.

²⁵ Ta članek je nekoliko predelano poglavje magistrske naloge z naslovom "Ontologija pri Brentanu: njegov nauk o kategorijah" (mentor red. prof. dr. Frane Jerman), ki jo je avtorica zagovarjala jeseni 1997. Red. prof. dr. Franu Jermanu in univ. doc. dr. Wernerju Sauerju iz Gradca se zahvaljujem za pomoč in kritične pripombe.